

STEDINA F'RAHAL

(*Jaqbad man-Numru ta' qabel, paġ: 52*)

Ġorġ kien ilu fis-sodda nofs siegħa wara li telaq mill-ħanut ta' Xandra .. jaqra l-gazzetta għad-dawl tal-lampa, f'hemda ta' lejl miksura biss mill-ħsejjes tal-baħar jitbewwes maċ-ċaġħak tar-ramla... Is-sur Viċenz daħal qablu u kien għadu bid-dawl.—“Dal bniedem, beda jaħseb, xitwa u sajj hawn isfel waħdu... għandi wens bih.” --

Is-sur Viċenz, raġel imdaħħal fiż-żmien, ffit jew xejn kien jidher il-belt u kien ilu li telaq in-negozju. Kellu maħžen ix-xatt. Hemm isfel kellu daru ħdejn ta' Ġorġ. Ġorġ b'dan il-ħsieb għajnu marret bih u holom bil-lozzu, bil-għalf tal-mazzamorra, bit-tlikkim u mess ta' muletti u sparli... bil-passa ta' gamiem, bil-għana ta' għasafar taż-żebbuġ u ta' pitirrossi u fl-aħħar bil-ġiri ta' klieb jinbħu u kalb iż-żara' ġejjin b'gamiema f'ħalqhom... Ġorġ tqalleb, medd idu għal ħalq ta' wieħed mill-klieb... fetaħ għajnejh... kien għadu bil-gazzetta f'idu... il-lampa kienet tmemnen u raġa raqad.

* * *

Ġorġ fetaħ għajnejh mal-lewwel żerniq tal-għodwa,— imqajjem mit-tpespis tal-aġħsafir u mill-aġħjat tal-frieħ u ta' ommhom li sebħet dieħla u ħierġa fil-bejta ta' fuq rasu. Id-dawl tax-xemx kien beda jraxxax x'ħin għadda mit-triq taxxtajta fejn fuq il-blat xi sajjieda kienu qegħdin iferrxu l-ixbiek u fil-menqa oħrajn iħottu n-nases u l-għażel mid-dgħajjes u jimlew il-kvieviet bil-ħut. Qabad it-triq tal-għolja, jitgħaxxaq bil-ħdura tal-furrajna u bin-nwar tas-silla tal-egħlieqi u b'xi ħmiemel' l hawn u' l hinn fir-raba' ta' xi razzett bis-sienja f'qiegħ il-wied... xi mara b'maktur abjad madwar rasha kienet tonqox il-wieċ u xi bidwi l-bogħod minnha iżarma l-bhima. Għalkemm x'ħin laħaq tarf il-għolja u sab ruħu fil-bidu tar-raħal ix-xemx kienet telgħet ġmielha, ebda ħoss ta' maħluq ma kien jinsama' ħlief il-għana ta' xi għasfur jittajjar minn fuq sigra għal oħra u l-inbiħ ta' xi kelb ta' Barbarija li mal-ħoss tal-passi tarah jaqbeż u jħebb ma' xifer il-bejt ta' xi razzett.

Ġorġ wasal fil-misraħ tar-raħal mita l-arlogg tal-ħnisja kien juri li huma dwar it-tmienja. F'għomru kollu ma fta-karx li qatt mar f'dak ir-raħal ħlief darba f'żgħoritu. Saqsa

għall-Manifku tar-raħal, bin is-Sindku, lill-ewwel mara li kienet sejra timla l-ilma b'qannata minn fuq il-għajn... Xi xbejba li kienet dieħla d-dar beqgħet tħares lejha fuq il-għatba bil-ħabel tal-lukkett tal-bieb f'idha,—xi mara bexqet il-bieb u beqgħet b'wiċċha moħbi tissajja: tfal ħafjin daru ma' dwaru u kullħadd irid iwasslu u jurih il-bieb tal-Manifku għaliex ma għadux joqgħod fejn kien, għaliex mar fi triq oħra fid-dar li bena ġdida ma' ħuħ Dun Kustanz.

Id-dar ta' Ġann-Karl kien fiha daqqa ta' għajn. Ġebel ġdid maqtugħ il-bieraħ: għatba tar-rħam, kolonni, waħda kull ġenb tal-bieb, aperturi ggwarniċati, injam ta' twieqi u gallerijiet miżbugħ aħdar igħajjat... saljaturi bl-isbaħ lavur, u bieb tal-injam aħmar b'żewġ battalli tal-bronz.

Ġorġ ħabbat il-bieb. Għall-ewwel ebda ħoss. Mat-tieni taħbita ġiri ta' passi 'l fuq u 'l isfel, tisbit ta' bibien, ċekċek ta' platti mill-isprall tal-kantina,... inbagħad ħemda... tpe-spis... kliem donnu fil-widnejn... Wara ftit il-kampiena tal-antiporta, inbagħad infetaħ il-bieb u dehret mara bil-maktur ma' għonqha msallab fuq sidirha, taqfel komma waħda tal-ġlekk u tniżżel l-oħra li kienet għadha mxammra.

—“Il-Manifku Ġann-Karl? qaluli li jokgħod hawn”... staqsa Ġorġ.

Mingħajr ma wiġbitu ħilief b'daqqa ċkejna ta' għajn u b'fawra ta' wiċċ kollu mistur, fetħet il-bieb tal-kamra laterali, imxiet quddiem, dawret wiċċha u bla kliem xejn urietu sigġu u daħlet tigri 'l ġewwa, issejjaħ b'lehen ħiemed: “Sinjura Karolin... dac is-sinjur tal-belt... st... st...” Inbagħad ħafna ġiri u tisbit ta' bibien.

Ġorġ, wara mixja bħal dik għar-rīq, għar-rīq, mingħajr ma ħasibha darbtejn serraħ minnufih, inbagħad qagħad jiffi b'għajnejh dak id-daqxejn ta' studju jew ufficiju tal-ħabib tiegħu Ġann-Karl. Stenna li f'dar ġdida bħal dik kellu jidħol ġewwa xi diwan ta' sultan. Mejda qadima tal-abjad miżbugħa bl-iswed u fuqha skrivanija, klamar taċ-ċomp u żewġ pinen tar-rix imħawlin fit-toqob ta' madwar fommju, bott tal-landa msaddad tar-rina, karti tal-massu qodma mħarbxin, għoli ta' nofs pied b'biċċa rħama fuqhom, ġenb ieħor xi żewġ kotba kbar bil-qoxra tal-parċmina u fuqhom pipa bil-qasba twila. Wara l-mejda pultruna qadima tal-abjad, ukoll miżbugħa iswed. Ma' ħajt, fil-ġenb, kanapè tal-injam miżbugħ iswed, bid-dahar u d-dirgħajn indurati weraq,—qadim u msewwes,— u b'mitraħ u mħaded miksiġin bi drapp aħmar, mtabba' bil-linka u b'xi tiċrita 'l hawn u 'l hinn li turi l-inforra tal-mitraħ

magħmul mix-xoqqa tal-ixkejjer. Xi sigġu kbir bil-maqgħad tas-sogħda. Librerija wkoll tal-abjad miżbugħa lewn aħmar dagħmi, b'xi ħġieġa miksura u bi ftit kotba tal-liġi u tal-knisja; fl-aħħar xkaffa, bottijiet tal-landa b'karti mitnija, flixxun bil-pretkuni, ċinturin bl-iskrateċ u ħafna skrateċ vojta. Mal-ħajt tal-faċċata, kwadru tat-tila kbir bix-xbieha ta' raġel xiħ bil-baffi u b'par pullakkuni ma' għonqu. Taħt dan il-kwadru, 'l isfel wara id-dahar, il-pultruna tal-iskrivanija, ma' kull ġenb kwadru bil-kitba fih. Gorg qam, tawwal għonqu... waħda kienet id-diploma ta' Nutar ta' Gann-Karl Xriħa fl-1868 bil-firma tat-Tabib Saver Schembri, u l-ieħor id-degriet ta' Sindku ta' missieru Natal fi żmien il-Gvernatur Le Marchant, fis-sena 1858. Bil-kemm sata' jaqra għax il-ħġieġa kienet kollha ħmieġ tad-dubbien. Huwa u jdawwar wiċċu biex jarga' joqgħod lemaħ mar-rokna suttana ħadra mdendla, kappell trespikos aħdar ucoll, ombrella lewn qamħi u ħdejhoni mal-ħajt xkubetta biċ-ċurniena u fil-waqt li raġa' qagħad bil-qiegħda tifel ta' xi tliet snin bil-qmis, għonqu imċappas bil-kafe, xufftejh u wiċċu mdellkin, f'fidu qarmeċ u erba' rixiet tat-tiġieġ, jittawwal mill-bieb li jati għall-kmamar ta' gewwa, johrog ilsienu u jgħajbu, jidħak u jarga' jidhol jġiri.....

Wara ftit dehret bħal id ta' mara taħtaf lit-tifel, titfghu 'l gewwa u dan iwerzaq... inbagħad tisbit ta' bibien u għajjat ta' : "Saħta, milghun"... inbagħad l-istess id ta' mara tixxabbat minn wara l-koxxa tal-bieb u tiġbor peduna u żewġ żraben minn ma' ħdejn is-soll. Fl-aħħar deher Gann-Karl : biċċa ta' raġel mogħla stwiel, xagħar mqanfed, fuqbejn ħoxnin fuq għajnejn suwed kbar, par baffi qosra, sidrija miftuħa fuq qmis kaħla tal-insiġ, marbut minn qaddu b'qaffa bajda u b'qalziet oħxon tan-newl lewn isfar ikkisksat bl-iswed. Fetaħ ħalqu u dirgħajh : "X'minnek..... kemm ili ma narak... u fl-aħħar ġejt, u fl-aħħar, wara kemm-il-sena kelli nara l-wiċċek .. minn dak iż-żmien ħadna s-sieħba, tgħammarna bi tlitt itfal...

Jagħmel Hu !... U int, kif int? Bqajt dejjem waħdek, ommok, missierek ? miskin ! Kien imsiefer is-Swejz..... ħalliekom ukoll... eh ! wieħed wara l-ieħor... Jiena nġbart ma' ħija Dun Kustanz, ma kellu 'l ħadd,... ix-xiħa mietet, Grezz is-seftura ukoll, xi trid tagħmel. U hekk... U aħna kif qegħdin ngħad-duha ? Sajd, kaċċa u kotba... Imbierek int ! Kemm xtaqtha din il-ħajja, imma l-professjoni ma tħallikx... ma nedhiex ħlief bil-ġnien... erba' siġar tal-laring u tal-lumi, xi ftit dwieli u żewġ irqajja' art bil-ħmiemel tal-ġdur. Kont għadni kif kiegħed naghzaq is-siġar. Għad għandi idejja kollha ħamrija... Ħija medħi bil-kaċċa; wara l-quddiesa tal-Pater

Noster erħilu għall-ixkubetta... għanelli..." U hawn ta' daqqa ta' għajn ir-rokna fejn kienet is-suttana... "Kont se nghidlek, imma l-ixkubetta f'postha... mela qieghed fuq il-mansab... x'taqtek ilħaqtu, kont tmur miegħu... U hekk, fuq kollox xi iġhidu għalina? Jien għalija ili ma nasal wasla sal-belt għomor tal-għomrijiet .. qegħdin fl-aħħar tad-dinja; inti għanelli kont sifirt... lè?... eh... għal xi xhur biss... sewwa tagħmel, fejn tista' gawdi... la mara, la tfal... jien, jahasra, imjassar wisq"... U baqa' sejjer iġhid mingħajr hedu ta' xejn, kulltant idawwar wiċċu malli jisma' lanqas hoss, donnu jistenna lil xi ħadd... "Iva bqajt bil-kappell f'idek?". Qam, u ħadlu minn idu u poggielu l-kappell fuq is-sofà. Ġorġ li wara li fela b'għajnejh u b'moħħu l-qoxra, u xi ftit mill-qalba ta' dik id-dar, ma tantx ħassha li għandu jerħi kappellu minn bejn idejh, u l-iktar fuq dak is-sofà. Bil-kemm ma kienx beda jimla rasu li minn fuq dak is-siġġu se' jlaqqat xi haġa barranija... u ħabat se' jqum.—"Oqgħod, oqgħod,"—qabeż minnufh il-Manifku, "nistħajlek ilek ġej... il-ħin għadu... inbagħad il-lum, la inti għal magħna, għaġla m'għandekx... Għidli ftit... mill-ġdid xi tgħidli?—Għax, biex nghidlek, anqas biss m'għadni naqra xejn"... U fil-waqt li Ġorġ ħabat sejjer jatih xi ħbarijiet tal-ġurnata tfegġ il-mara ta' Gann-Karl, wiċċ ta' ħawħa, mimlija, imma daqxejn waħda botnija, liebsa ġlekk tax-xoqqa indjana biċ-ċinta tal-qadd marsusa u dublett tal-fustan geżwira,—f'idejha gabarrè, bi skutella kafè u zewġ kagħkiet kbar.—"Il-mara tiegħi... aħna tar-raħal... nistħajlek tgħidli, jiena m'iniex għar-riq... imma qatra kafè dal-ħin, imdorri teħodha"—dlonk qabeż Gann-Karl u qata' minn dak li kien qieghed jistaqsih. Karolin waqfet qoddiem Ġorġ mingħajr ma fetħet fommha b'dak kollu li kellha f'idejha. Ġorġ bil-qalb it-tajba ħa l-iskotella u għenha tqieghed il-gabarrè fuq il-mejda tal-iskrivanija, Karolin sabet siġġu, qagħdet biswithom u l-ewwel ma fetħet fommha biex ġibdet minn driegħu lil zewġha wara li rat lil Ġorġ ibus l-iskutella u jarga' jniżżilha fil-gabarrè:

—Gann-Karl... staqsietu... is-sinjur ma jfettitx?"

—"Iskot, ħallih jagħmel hu, — wegibha,—dana qisu ta' ġewwa". Inbagħad b'ħarsa daħqanija dar fuq Ġorġ: "Għax dil-mara tiegħi, xtaqitek idduq il-kagħak tagħha. Mhux biex niftaħar, imma kagħak ħelwin bħalma taf tagħmel hi..." U hawn raġa' għall-mistoqsijiet ta' qabel.

Ġorġ bejn boqqa kafè u oħra, waqt li Karolin moħħa biex iġġagħlu jxarrab u jduq il-kagħak tagħha, qagħad ifiehm u fuq in-noqqas tax-xoġħol u ta' nies qieghda fil-Gżira,

kif il-Gvern kellu l-ħsieb jibgħat in-nies il-Barbarija, iċ-Ciri-najka u l-Gammajka u jbidel it-tagħlim tal-poplu u jagħmel taxxa fuq il-qamħ. Semmielu t-tħambiq tal-Kunsilieri fuq in-nefqa għad-drenagg, kif fuq dil-ħaġa ngħażlu Kunsilieri oħra, fosthom Cachia Zammit u Savona. Fuk it-tagħlim In-gliż imwaqqaf minn Savona u fuq ir-rapport li issa kien għamel ċertu In-gliż... U hawn, fil-waqt li qiegħed ipingilu l-aħħar rewixta tal-poplu igħajjat kemm jiflaħ quddiem il-Palazz kontra t-taxxi ġodda... Karolin, li minn dak kollu ma kien joqrosha xejn, beqgħet tifi s-sura ta' wiċċ Ġorġ u ta' lbiesu: "Ġann-Karl, kabżet tgħid lil żewġha, l-ewwel libsa li taqta' aġmilmha bħal tas-sinjur. Saqsih lill-ħabib tiegħek minn fejn kisbu dan id-drapp?"—Ġann-Karl ma tãx widen u mitluf u mxennaq b'kullma kien qiegħed jisma', biex ma jitlifix il-fil, staqsa minnufih.

—“U l-Gvern x'għamel?”—

—“Ma smajtx? wieġeb Ġorġ, il-Gvernatur ħareġ fil-gal-larija u qal lill-poplu li taxxi ma jsirux mingħajr il-kunsens tiegħu... u b'hekk it-taxxi ma ssemme wx iżjed”.

—“Nistħajlu dal-ħabib tiegħek għandu ż-żmien ta' Stefanja”, u ma laħqetx Karolin temmet il-kelma x'ħin insemgħet tinfetaħ l-antiporta u daħlet wieqfa wieqfa, b'xalletta fuq rasha, daqxajn ta' mara mogħla tlitt ixbar, b'għajnejn kbar, iżiġġu taħt nuċċali bi ħgieġ oħxon, ċiera ta' buqrajqa, bil-kotba taħt abtha u b'idejha t-tnejn ġol-but ta' fardal griż imberfel bir-rakkmu.

—“Kont għadni kif insemmik, toħroġ il-għageb”—qabżet minnufih Karolin.

Ġann-Karl qam u miegħu qam ukoll Ġorġ.

—“Stefanja, oħt il-mara tiegħi... majjistra tal-iskola”... U hawn Ġann-Karl fetaħ il-ktieb tal-għerf ta' Stefanja, tat-trobbija tagħha fl-Abbatija, ta' mita kienet soru u ħarġet għax mardet bin-nervi, imħabba li rasha ħaddmitha mhux ffit, kemm kotba qrat, kemm tlaqlaq bit-taljan, kemm taf taħdem xogħlijiet... li għajnejk iggibhom wara widnejk... kullma jaraw għajnejha jagħmluh idejha... il-pjanu kemm taf iccemplu... min jaf kemm riduha tgħallem fi skejjel kbar ġewwa bliet, imma hi tħobb l-arja tar-raħal... Waqt li oħtha, is-sinjura Karolin, titgħaxxaq... u tħares daqqa lejn wiċċ Ġorġ u daqqa lejn oħtha.

—“Is-sinjur mill-Belt?”—Staqsiel wieqfa wieqfa Stefanja, b'idejha dejjem fil-but, bil-kotba taħt obtha u b'għajnejha jziġġu taħt il-lenti ħoxnin tan-nuċċali.

—“Kien jistudja miegħi”— Kabeż Ġann-Karl qabel ma halla l' Ġorg wieġeb.

—“Għall-avukat?”

—“Għall-perit”, wieġeb minn taħt il-fomm Ġorg.

—“X'kotba taqra?”

—“Kont naqra... bħal issa xejn, sinjurina, hlief xi ġurnal u xi ktieb fuq Malta 'l hawn u 'l hinn.

—“Xi tgħidli għall-poeżiji ta' Metastasio... *Onor di questa sponda, Padre di Roma, addio*... kemm huma sbieħ... inbagħad ir-rumanz ta' Manzoni... dak l'*Addio o monti*... xi kwadri, x'pittura, tisthajlek tarahom b'għajnejk... Dnub li fl-iskejjel tal-Gvern kotba bħal dawn ma jafux bihom... u hlief xi poeżija bħal dik ta' *La vispa Teresa*...

—“Dnub, dnub, wiegħibha Ġorg bi tbissima... inbagħad mita għandhom majjistra bħalek...”

Karolin għajnejha ma qelgħethomx minn wiċċ oħtha u Ġorg u b'fomm daqgani qabżet fin-nofs u qalet: “Urih il-kotba li għandek, Stefanja...fejn taf x'għandha...”

—“Tidher, tidher...”

Imma Karolin ma baqgħetx bix-xewqa li ma turix ukoll lil oħtha l-gmiel ta' drapp tal-libsa ta' Ġorg u biex ma tinsiehx dlonk gibditha makkif dawret daqxejn waħda wiċċha u sefsfitilha: “X'jidhirlek, Stefanja, mid-drapp tal-libsa tas-sinjur?—Għidt lil Ġann-Karl jaqta' waħda bħalha... issa li ġejja il-festa...”

U fil-waqt li Stefanja mingħajr ma tat ebda widen għall-kliem ta' oħtha beqgħet sejra treden qoddiem is-sur Ġorg, dehret hin bla waqt fil-bieb tal-kamra, qisha tilfet it-triq, daqxejn ta' għabura tgħajjat: mmbè mmbè: “Ih! ħarġet il-gidja... ħallew il-bieb tal-ġnien miftuħ”—dlonk għajtet Karolin... “żgur dak is-sabi ta' tifel...”

Katrin, il-qaddejja, li kienet marret tiftaħ il-bieb ta' barra għax ġie t-tifel tal-forn bix-xiwi kienet ħalliet il-bieb tal-ġnien miftuħ urajha... “Tzà 'l hinn... tzà 'l hinn...” u dik dejjem tgħajjat sa kemm il-lehen tagħha nġhalaq mat-tisbita tar-rixtellu... It-tifel, wiċċu kollu ħamrija u bil-qmis, deher f'daqqa waħda f'nofs dik il-laqgħa kollha fil-waqt li mal-aħħar għajta tal-gidja Stefanja bi ktieb miftuħ li ġiebet minn kexxun kienet qiegħda ssamma' b'lehen qawwi u għoli biċċa mill-Metastasio u tgħid l-aħħar versi

...tutta l'ira del ciel sul capo mio,
ma Roma illesa... Ah qui si piange! Addio.

“Qtilnieh iz-zizu l-agħma... il-mamma le riedet toqtlu u bdiet tgħajjat; imma t-tata qatagħlu rasu u Ketrin ħaditu il-forn”—iddeffes igħajjat it-tifel bi tlaqliqa u jħares u jgħajjeb lil Ġorġ. “Hux int in-nunu li ġejt tiekol iz-zizu?”...

“Pastas!” infexxet f’dagħdigha iz-zija Stefanja u bil-Metastasio magħluq bejn is-swaba’ ta’ l-id tatu waħda fuq wiċċu u t-tifel mar inewwaħ f’rokna. Karolin inkisret u ħmaret u Ġann-Karl għamel ta’ bir-ruħu li ma samax, imma inbagħad b’nofs tbissima ta’ mogħdrija, dar fuq Ġorġ u qallu : “Tfal!”

(Tissokta u tagħlaq)

A. C.